

Michael Sendivogius en de Poolse Ruiter

'De Poolse Ruiter' is een bijzonder schilderij. Lange tijd werd het onomstreden aan Rembrandt toegeschreven. Sinds enige jaren wordt in twijfel getrokken of hij het werkelijk zelf geschilderd heeft. Nog belangrijker is misschien de vraag: wie is er eigenlijk afgebeeld?

Marcel Fontijn

Astrosoof en heilpedagoog

Op het schilderij zien we een mannelijke schimmel die al menig avontuur moet hebben beleefd en een hoge leeftijd heeft bereikt, het rechter voorbeen opgetild. Op zijn rug het vel van een luipaard. In het zadel zit een kordate man wiens leeftijd moeilijk te schatten is, jong en toch gerijpt. Hij draagt een rode broek, kuitlaarzen, een lange mantel die onder de ceintuur open valt en verder door een lange rij

knopen tot aan de hals gesloten is. Op zijn hoofd een opmerkelijk hoofddeksel, rood van boven, met een omgeslagen bontrand. Daaronder weelderige krullen, die een krachtig en gevoelig gelaat omlijsten. De ogen lijken verschillend gericht: het linkeroog op het nabije, het rechteroog kijkt aandachtig in de verte. De mond is mooi gevormd. Het gelaat waarvan de linkerhelft zich in de schaduw bevindt, is onmiskenbaar dat van een man en maakt toch ook een vrouwelijke indruk.

De linkerhand houdt de teugel in een stevig gevormde knuist. De rechterhand is op een ongewone wijze in de zij geplaatst en houdt een schuifmaat. Onder deze hand bevindt zich een pijlenkoker, waarachter een gedeelte van een boog uitsteekt. Onder het rechterbeen zien we een kromzwaard in een schede en ook links steekt het gevest van een zwaard uit. Wat verder opvalt is dat de rechterhand vijf vingers en een duim telt en dat de staart van het paard is afgesneden en aan de halter hangt, met een beweging alsof er een stevige bries doorheen waait.

Achter ruiter en paard verrijst een heuvel in okertinten waarop een soort tempel lijkt te staan, die zo uit de aarde schijnt te zijn gegroeid. Het licht valt van links achter.

Op het schilderij zou de Poolse edelman Michael Sendivogius (1566-1636) in een geïdealiseerde gedaante zijn afgebeeld. In zijn tijd gold hij als de grootste onder alchemisten en dat was toen geen groepje mensen dat obscuur aan de rand van de samenleving opereerde. Vorsten, koningen en zelfs een keizer besteedden hun tijd en vermogen aan deze kunst.

Hoe kon een auteur wiens geschriften in zijn eigen tijd tot de meest gelezen publicaties

behoorden, zo in vergetelheid raken? Door een aantal historici werd er na zijn dood veel werk van gemaakt om zijn naam in diskrediet te brengen. Zijn gestalte werd teruggebracht tot die van een charlatan die als vermeend alchemist vorsten in het ootje nam en zijn inzichten van anderen gestolen zou hebben. Dit profiel houdt echter geen stand indien serieus onderzoek naar Sendivogius wordt gedaan. Van invloed is echter wel zijn eigen behoefte aan anonimiteit geweest. Daardoor is het niet makkelijk te achterhalen welke geschriften aan hemzelf toegeschreven zouden moeten worden. Het is te danken aan het intensieve speurwerk van een aantal Poolse wetenschappers dat er in de laatste decennia in deze veel meer duidelijkheid is ontstaan. Daardoor kan ook een begin gemaakt worden feit en fictie in de biografie van deze vermaarde edelman te onderscheiden.

Michael Sendivogius (Sedziwoj) werd geboren op 2 februari 1566 in Lukowica in het zuiden van Polen, als zoon van adellijke ouders. De stijl waarin de familie leefde was groots en naar het schijnt op te grote voet. Over de eerste dertig levensjaren van Michael is weinig bekend, maar het is vrijwel zeker dat hij in Krakow naar school ging en daar studeerde, een stad met een zeer oude en gerenommeerde universiteit, toen nog de bloeiende hoofdstad van Polen. Hier sloot hij al jong een vriendschap voor het leven met de elf jaar oudere Mikolaj Wolski (1555-1630), die later tot grootmaarschalk van Polen werd benoemd en een belangrijke rol speelde in de ontwikkeling van de metallurgische industrie. Vanaf het begin was Wolski een belangrijk bemiddelaar voor de reizen en contacten van Sendivogius, die een grote reislust aan de dag legde. Hij bezocht vele Europese landen, Rusland en de Oriënt en deed daarbij meerdere universiteiten aan. In 1593 komt hij naar Praag en raakt in de gunst bij de Habsburgse keizer Rudolf II, die een buitengewone belangstelling voor alchemie aan de dag legde. Het toenmalige Praag en het leven aan het hof worden op een bijzondere manier door Gustav Meyerink beschreven in zijn roman *De engel van het westelijk venster*.

In enkele jaren tijd wordt Sendivogius vertrouweling en raadgever van de keizer. Voor hij naar Praag kwam, was hij in het huwelijk getreden met Veronica Stiber. Tijdens de pest die de stad in 1599 teistert, sterft zijn vrouw en twee van zijn vier kinderen.

In Praag komt Sendivogius in contact met de Deense astronoom Tycho Brahe, zijn assistent en latere hofastronoom Johannes Kepler en met de vermaarde Schotse alchemisten John Dee en Edward Kelley.

Naast de keizer dient hij ook de Poolse koning van Zweedse afkomst Sigismund III Vasa, die als alchemist nauwe contacten met de keizer onderhoudt.

Sendivogius stond bekend als een zeer bekwaam arts in de geest van Paracelsus (beroemd Zwitsers geneeskundige uit de zestiende eeuw, red.). Ook doken er steeds berichten op dat hij daadwerkelijk in staat zou zijn om goud en zilver te bereiden middels transmutaties. In een van de zalen in de burcht van Praag liet de keizer een gedenkplaat aanbrengen: *Faciat hoc quispiam alius, quod fecit Sendivogius Polonus* ('Wie onder de voortrollende zon zou kunnen doen wat Sendivogius de Pool heeft volbracht').

Sendivogius publiceerde verschillende geschriften, waaronder *Een nieuw alchemisch licht* (1604), een toonaangevend werk dat tot ver in de achttiende eeuw op waarde werd geschat. Hij spreekt in zijn geschriften de geheimen van de alchemie op een hoog plan aan. In een taal die beeldend is en zich niet primair op het verstandelijk denken richt. Wat op zo'n manier wordt beschreven, moet eerst door een innerlijke activiteit in de ziel tot leven worden gewekt, maar kan zich dan als een levende stroom van wijsheidsvolle inzichten openbaren.

In het voorwoord schrijft Sendivogius: '...Mijn doel is om degenen die een gefundeerde basis hebben gelegd in het elementaire gedeelte van deze edelste der kunsten, in staat te stellen om een meer bevredigende vervulling van kennis te bereiken en om hen waakzaam te doen zijn voor die verderfelijke handelaars in rook, die genoeg schein in bedrog en misleiding. Onze wetenschap is geen droom, zoals het gewone volk meent, of de loze

uitvinding van ijdele lieden, zoals dwazen veronderstellen. Zij is de waarheid van de eigenlijke filosofie. De stem van het geweten en van de liefde gebiedt mij die niet langer te verbergen.'

Bovendien merkt hij vervolgens op dat 'het een van de meest opmerkelijke trekken van de menselijke soort is, dat we de dingen negeren die vertrouwd lijken en hongerig zijn naar nieuwe en vreemde kennis'. Ook maant hij ons er aan te denken dat, 'wil deze kunst enig solide en duurzaam resultaat voortbrengen, dan dient zij de voetstappen van de natuur te volgen en zich door haar methodes te laten leiden... Zodoende ziet de wijze de hemel in de natuur als in een spiegel.'

De ware alchemisten wijzen steeds op de samenhang tussen de alchemistische geheimen en het Christusmysterie. De alchemistische weg is een scholingsweg. De handelingen en processen die in het laboratorium mindere substanties tot goud en zilver willen veredelen, zijn beeld en instrument voor de processen die zich voltrekken moeten in de ziel van een mens die naar inwijding streeft. Daar blijft het echter niet bij. Het gaat tevens om een ontwikkeling die de vergeestelijking van de aarde en haar stoffelijke substanties op het oog heeft, voorgeleefd door en verbonden met het opstandingslichaam van Christus. Het is niet onwaarschijnlijk dat we in Sendivogius te doen hebben met een van de incarnaties van Christiaan Rozenkruis. Sinds de Middeleeuwen belichaamt deze hoge ingewijde zich iedere eeuw weer opnieuw om de Europese cultuur een stap verder te voeren op de weg van een spirituele ontwikkeling. Rudolf Seiner wijst er op dat dit degene is die als Lazarus-Johannes door Christus zelf werd ingewijd, de leerling die de Heer liefhad.

Aan het begin van de zeventiende eeuw (1614-1616) verschijnen de zogenoemde Manifesten (waaronder de Alchemische Bruiloft), geschriften waarmee de Rozenkruisers uit het verborgene voor de wereld treden om een vernieuwende cultuurimpuls te bewerkstelligen. De persoon van Sendivogius lijkt hier veel mee van doen te hebben gehad. Opmerkelijk is dat niets bekend is over de periode in zijn leven van 1608 tot 1616. Hij was toen 42-49 jaar.

De Poolse onderzoeker Rafal Prinke schrijft recentelijk: 'Sendivogius kan beschouwd worden als het voorbeeld voor de mystieke Vader Christian Rosenkreutz' (zoals beschreven in de Manifesten). Aangezien Prinke Christiaan Rozenkruis blijkbaar niet als een historische persoon wil zien, komt hij niet tot de overweging dat Sendivogius Christiaan Rozenkruis zelf zou kunnen zijn geweest.

Door een succesvolle strategie van 'tegenmachten' ontaardt zich echter vanaf 1618 met verwoestende kracht de dertigjarige godsdienstoorlog in Europa en verhindert die dat de impulsen van de Manifesten in de cultuur tot bloei kunnen komen. Ten onrechte raakt het begrip 'reformatie' verbonden met een godsdienstige en maatschappelijke protestbeweging die zelf al snel tot een institutie zou verstarren.

Vanaf 1618 tot aan zijn dood in 1636 beweegt Sendivogius veel meer in de achtergrond van de gebeurtenissen. Meerdere aanwijzingen duiden er echter op dat hij daarbij niet minder, maar wel anders actief is.

Een leven lang stelt Sendivogius prijs op anonimiteit en blijft hij strikt onafhankelijk van alle machthebbers. Over zijn schriftelijk werk zegt hij zelf: 'U kunt er zeker van zijn dat er geen enkele dwang bestaat waarom ik zou schrijven en dat ik naar buiten tred is alleen uit liefde voor u. Als zodanig heb ik geen enkele verwachting omtrent persoonlijk voordeel en geen behoefte aan loze roem. Daarom zie ik er hier van af, zoals ik ook eerder deed, om mijn identiteit openbaar te maken.'

Wie interesse heeft, kan bij de schrijver van dit artikel tegen een vergoeding van € 22,50 een kopie bestellen van: *Water which does not wet hands, The Alchemy of Michael Sendivogius*, by Zbigniew Szydlo. Polish Academy of Sciences, Warszawa 1994 (300 blz.).

Literatuur:

- R. Steiner: GA 130, 134.
- G. Bordewijk: Rudolf Steiner over Christiaan Rozenkruis.
- H. Beckh: Alchymie. Vom Geheimniss der Stoffeswelt.
- R. Hauschka: Heilmittellehre.
- <http://hum.amu.edu.pl/~rafalp/ART/sendt.html>
- <http://hum.amu.edu.pl/~rafalp/HERM/SEND/sendt.htm>

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 55, september 2002

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antroposofie.nl